

EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI

Bölgesel İşbirliği Teşkilatı'nın faaliyetlerinin askıya alınmasıyla Türkiye, İran ve Pakistan arasındaki ilişkilere yeni bir şekil verme ihtiyacı ortaya çıkmış, bunun üzerine üye ülkelerin Dışişleri bakanlıkları müsteşarlarından oluşan yüksek konseyin 27-29 Ocak 1985 tarihinde Tahran'da yapılan toplantısında bu kuruluşun adı Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na çevrilerek hedefleri aynı, fakat yapısı itibarıyla eskisinden farklı yeni bir teşkilât kurulmuştur. Kapsamlı bir antlaşma sayılabilecek olan İzmir Antlaşması, bir serbest mübadele birliğinin kurulmasını ve üye ülkeler arasındaki ticaretin bütün engellerden arındırılmasını amaç edinmiş, yapılacak işleri de sıralamıştı. Ancak İran'daki siyasî gelişmeler ilişkileri bütünüyle dondurup yeni bir dönem açtığı için bunlardan hiçbirini uygulama alanına konulamadı ve Kalkınma için Bölgesel İşbirliği Teşkilatı'nın yapısında yeni düzenlemelere gitme ihtiyacı duyuldu. Başlangıçta, teşkilâtın kuruluşunu sağlayan 1985 tarihli protokolün üye ülkelerce onaylanması konusunda anlaşmazlık çıkması ve buna bağlı olarak öngörülen faaliyetlerin pek çoğunun gerçekleştirilememesi üzerine bir duraklama dönemine girilmiş, ancak yüksek konseyin Haziran 1990'da İslâmâbâd'da bakanlıklar düzeyinde yaptığı toplantıda İzmir Antlaşması'nı yeniden tâdil eden bir protokolü imzalaması ve bunun üye ülkelerce onaylanmasıyla kuruluş gerekli hukukî zemine ve uygun bir yapıya kavuşturulmuştur.

Haziran 1990 protokolüne göre teşkilâtın başlıca organları şunlardır: 1. Genel Sekreterlik. İran'ın başşehri Tahran'da bulunan genel sekreterlik dâimî bir organ olup üye ülkelerden gönderilen memurlardan oluşur. Teşkilât genel sekreterliği, rotasyon esasına göre dört yıllık süre için tayin edilen bir genel sekreter tarafından yönetilir; üye ülkeler arasında haberleşme ve koordinasyonu sağlamak, toplantılarla ilgili gerekli belgeleri hazırlamak ve alınan kararların uygulanmasını takip etmek gibi görevleri bulunmaktadır. 2. Bakanlar Konseyi. Teşkilâtın en yüksek karar organıdır. Dışişleri bakanlarının veya ilgili bakanların katılımıyla yılda en az bir defa toplanır; toplantılara üye ülkeler rotasyon usulüyle ev sahipliği yaparlar. 3. Temsilciler Konseyi. Büyükelçiler düzeyindeki görevlilerden oluşan bu konsey bakanlar konseyinin aldığı kararları uygulama

alanına koyar ve karşılaşılan güçlüklerin aşılması için politika oluşturur. Teşkilâtın bütçesini de hazırlayan temsilciler konseyi ihtiyaç duyulduğunda toplanır. 4. Bölgesel Planlama Konseyi. Üye ülkelerin planlama müsteşarlarından veya bu görevi yürüten diğer teknokratlardan oluşan bu organ, teşkilâtın amaçlarının gerçekleştirilmesi için faaliyet programları geliştirir; teknik komitelerin toplantı raporlarını ve faaliyet programlarını inceleyerek görüş ve önerileriyle birlikte bakanlar konseyine sunar. Bu organların yanı sıra teşkilâtın bünyesinde sekiz ayrı teknik komite oluşturulmuştur. Bunlar Ekonomik ve Ticarî İşbirliği, Ulaştırma ve Haberleşme, Sınai ve Teknik İşbirliği, Tarımsal İşbirliği, Eğitim, Bilim ve Kültür İşbirliği, Enerji Alanında İşbirliği, Altyapı ve Bayındırlık Alanında İşbirliği ve Uyuşturucu Kullanımının Denetiminde İşbirliği komiteleridir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması teşkilâtın genişlemesine sebep olmuştur. Önce bağımsızlığına kavuşan yeni Orta Asya cumhuriyetleriyle ilişki kurulması yoluna gidilmiş, daha sonra bu ilişkilerin arzu edilen düzeye çıkması için söz konusu ülkelerin teşkilât bünyesine kabul edilmelerinin daha uygun olacağı düşünüldükçe 1991 Mayıs'ında Tahran'da yapılan toplantıda üye alınmalarına karar verilmiş ve bu karar 1-2 Aralık 1992 tarihinde İslâmâbâd'da yapılan toplantıda uygulanmıştır. Böylece Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Özbekistan, Tacikistan ve Afganistan'ın kabul edilmesiyle teşkilât 300 milyon nüfusa sahip on ülkenin üye olduğu büyük bir kuruluş haline gelmiştir.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, bugünün dünyasında oldukça yaygın görülen iktisadî bütünleşme hareketlerinden biridir. Bu teşkilâtle, üye ülkeler arasında ticaretin arttırılması ve alt yapının piyasaların bütünleşmesini sağlayacak şekilde yeniden kurulup iyileştirilmesi için kara, hava ve deniz taşımacılığı, sigorta sistemi ve bankacılık hizmetleri gibi alanlarda faaliyetlere ağırlık vererek bölgenin etkin bir piyasa yapısına kavuşturulması amaçlanmaktadır. Ancak Orta Asya cumhuriyetlerinin, Sovyetler Birliği'nin yerine kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan kopamamaları pazarın geliştirilmesini engellemektedir. Aslında kalkınma amaçlı birleşmelerde bulunması gereken özellikler Ekonomik İşbirliği Teşkilatı üyelerinde de mevcut

tur ve birbirlerinden faydalanabilecekleri zengin kaynaklara ve imkânlarla sahip olan bu ülkelerin gelişen şartların ortaya koyacağı etkin bir pazara kavuşmaları uzak bir hedef değildir. Pazar ekonomisinin gelişmemiş olması ve serbest döviz kısıtlılığı, özellikle yeni üyelerle ticaretin trampa ve karşı ticaret teknikleriyle yürütülebileceğini gündeme getirmektedir.

Bölge ülkelerinin şu anda karşı karşıya bulundukları meselelerin büyük bölümü siyasî niteliklidir. Bunlardan biri Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna arasında kurulan Slav Birliği'nin Ekonomik İşbirliği Teşkilatı üyelerini ekonomik açıdan önce siyasî açıdan tehdit etmesidir; çünkü her iki teşkilâtın gelişmesi birbirinin aleyhinedir. Slav Birliği'ne üye ülkelerin başbakanları Temmuz 1993'te Moskova'da yaptıkları toplantıda, eskiden Sovyetler Birliği'ne bağlı olan teşkilât üyesi cumhuriyetlere bu konuda bir seçim yapmak zorunda olduklarını açıkça ifadeden çekinmemişlerdir. Buna rağmen aynı günlerde İstanbul'da yapılan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı zirve toplantısında teşkilâtın bölgesel bir entegrasyon hareketine dönüştürülmesi, alt yapının iyileştirilmesi ve bunun için özel sektör faaliyetlerinin artmasını sağlayacak pazar şartlarının geliştirilmesi, mal, hizmet ve sermaye dolaşımının temini, enerji kaynaklarının daha verimli kullanılması, turizm hareketlerinin geliştirilmesi, İstanbul'da bir ticaret bankası, İran'da bir gemicilik şirketiyle bir hava yolu şirketi ve Pakistan'da da bir sigortacılık şirketi kurulmasına karar verilmiştir (6-7 Temmuz 1993). Ancak bölgedeki siyasî istikrarsızlık ve çalkantılar bu hedeflerin gerçekleştirilme hızını yavaşlatmaktadır.

EMİN ERTÜRK

EKSEM b. SAYFİ

(اکثم بن صیفی)

Ebû Hayde (Ebû'l-Haffâd)

Eksem b. Sayfî b. Rebâh

(ö. 612 m. [?])

Câhiliye devri
şair ve hatiplerinden.

Temîm kabilesinin Üseyyid kolundan olup hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Meşhur Kûfe kadısı Yahyâ b. Eksem'in (ö. 242/857) atalarındandır. Şiirleri, hitabeti, hikmetli sözleri, isabetli görüşleri ve nasihatlarıyla şöhret bulmuş, dost-

luk, fazilet, adalet, doğruluk, nefis terbiyesi gibi konularda fikir beyan etmiştir. Onun gerek cimrilik, yalan, hased, tembellik, dilencilik, âcizlik ve döneçlik hakkındaki görüşlerinden, gerekse savaş, zenginlik, fakirlik, gazap, hilim, zulüm, mizah, güzel, çirkin, dostluk ve sevgi konularındaki fikirlerinden hayat felsefesini ve dünya görüşünü tesbit etmek mümkündür. Eksem b. Sayfî ensâb ilmini çok iyi bildiği için kabileler arasındaki soy, asâlet ve fazilet tartışmalarında hakemliğine başvurulurdu. Kabilesi içinde övünme ve yerme amacıyla yapılan şiir müsabakalarını sevmez ve bu tür yarışmalarda hakemlik yapmayı kabul etmezdi. Civardaki ülke ve kabilelerin reisleri onun görüşlerine değer verir, tavsiyelerini alırlardı. Hîre Meliki Nu'mân b. Münzir'in güvenini kazandığı için zaman zaman ona elçilik ve müşavirlik yapmıştır.

Eksem b. Sayfî'nin müslümanlığı hakkında çeşitli rivayetler vardır. İslâmiyet'in ilk yıllarında Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu haber alınca oğlu Hubeyş'i veya iki adamını Mekke'ye gönderdiği, Hz. Peygamber'in nesebini ve tebliğinin esaslarını araştırdığı, kabilesini toplayarak onlara bu davete uymalarını tavsiye ettiği ve bir müddet sonra öldüğü veya 100 kadar adamıyla Mekke'ye giderken yolda öldüğü rivayet edilmektedir. Ebû Hâtim es-Sicistânî bu olayı anlattıktan sonra, "Kim Allah ve Resulü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse onun mükâfatı Allah'a aittir" (en-Nisâ 4/100) meâlindeki âyetin onun hakkında nâzil olduğunu söylemektedir (Süyûtî, II, 207). Eksem'in İslâmiyet'le ilgili araştırmaları konusundaki rivayetler Eksem b. Ebû'l-Cevn ile Eksem b. Sayfî b. Abdüluzâ hakkında da nakledilmektedir. İbn Abdülber, İbnü'l-Esir ve İbn Hacer el-Askalânî bu rivayetleri değerlendirerek Eksem'in müslüman olmadığı sonucuna varmışlarsa da onun sözleri incelendiğinde en azından Yahudilik, Hristiyanlık ve putperestliğin karıştığı bozuk akîde ve inançlardan uzak olan Hanîfler arasında yer aldığı söylenebilir.

Muammerûn* dan olan Eksem'in doksan küsur yıl yaşadığı ve hicretten önce öldüğü rivayet edildiği gibi 190, hatta 330 veya 340 yıl yaşadığı da ileri sürülmekte, Ömer Ferruh onun 612'de (*Târîhu'l-edebe*, I, 201-202), Ziriklî ise 630'da

(*el-A'âm*, II, 6) öldüğünü söylemektedir. Eksem b. Sayfî hakkında Abdülazîz b. Yahyâ el-Celûdî'nin (ö. 332/944) *Ahbbâru Eksem* adıyla bir eser kaleme aldığı rivayet edilmekte, ayrıca Ali Muhsin İsâ ile (Bağdad 1409/1989) Muhammed Bedrî'nin (Beyrut 1407/1986) *Eksem b. Sayfî* adlı çalışmaları bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Hâtim es-Sicistânî, *el-Mu'ammerûn ve'l-veşâyâ*, Kahire 1961, s. 14-24; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 76, 299; a.mlf., *Uyûnû'l-ahbâr*, I, 108, 246, 284, 319, 331; III, 5, 20, 88; İbn Abdürrabbih, *el-İkdû'l-ferîd* (nşr. M. S. el-Aryân), Beyrut 1953, I, 70, 154, 157, 162, 233; II, 143, 154, 271, 306, 316; III, 11, 14, 34, 38, 87, 230; IV, 216; VI, 68-69, 196; İbn Miskeveyh, *Câvidân-hüred* (trc. Muhammed Şüsterî, nşr. B. Thirvati), Tahrir 1976, s. 331-392; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 128-134; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 134-135; a.mlf., *el-Kâmil*, I, 622-623; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 110-112; Süyûtî, *ed-Dürü'l-menşûr*, Beyrut, ts., II, 207; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Bulâgu'l-ereb*, I, 151-153, 306, 308-311; III, 172; Ahmed el-İskenderî — Mustafa İnânî, *el-Vasîfî fi'l-edebe'l-'Arabî ve târîhih*, Kahire 1335/1916, s. 32-33; Hüseyin Hasan, *A'âmü Temîm*, Beyrut 1980, s. 104-106; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edebe*, I, 201-202; Afîf Abdurrahman, *Mu'cemû's-şu'arâ*, Beyrut 1403/1983, s. 29; Ziriklî, *el-A'âm* (Fethullah), II, 6; IV, 29; Ahmed Zekî Safvet, *Cevhere-tü resâ'ili'l-'Arab*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), I, 25-30; M. J. Kister, "Aktham b. Sayfî", *El²* (Fr.), I, 355-356.

ASRİ ÇUBUKÇU

EL ALMAK

Tarikata girmek,
bir şeyhe intisap etmek
anlamına gelen tasavvuftaki
biat terimi karşılığında
Türkçe'de kullanılan tabir
(bk. BIAT).

EL ÖPME

(bk. ÖPME).

EL SIKIŞMA

(bk. TOKALAŞMA).

ELAZIĞ

Doğu Anadolu bölgesinin
Yukarı Fırat bölümünde şehir
ve bu şehrin merkez olduğu il.

Uluova'nın kuzey kenarında, Harput Kalesi'nin bulunduğu tepe eteğinde hafif meyilli bir zemin üzerinde denizden 1067 m. yükseklikte kurulmuştur. Bugün

nüfus bakımından Doğu Anadolu bölgesinin üçüncü, Türkiye'nin yirminci büyük şehri olup XIX. yüzyılda Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Harput'un yerini almış ve büyük bir gelişme göstermiştir.

Tarih boyunca farklı isimlerle anılan ve çeşitli uygarlıkların merkezi olan Elazığ yöresi ilk defa Hz. Ömer zamanında İslâm orduları tarafından fethedildi. Bir süre sonra tekrar Bizanslılar'ın eline geçtiyse de 1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından başlayan Türk akınları sırasında 1085'te Çubuk Bey tarafından zapt edildi. Bundan sonra Artukoğulları, Selçuklular, Dulkadiroğulları, Akkoyunlular ve Safevîler'in eline geçen yöre, nihayet Yavuz Sultan Selim zamanında Çerkez Hüseyin Bey, Kemah hâkimi Karaçinzâde Ahmed Bey ve İdrîs-i Bitlisî'nin gayretleriyle, Harput'un üç günlük bir kuşatma sonucu zaptından sonra (26 Mart 1516) Osmanlı topraklarına katıldı.

İlk çağlardan itibaren savunmaya elverişli ve hayli yüksek bir yerde kurulmuş bir kale-şehir olarak gelişme gösteren Harput'un XIX. yüzyılda stratejik açıdan önemini kaybetmeye başlaması, ulaşımın da zor olması, bugünkü Elazığ şehrinin bulunduğu mezraanın (Agavat mezraası) yeni yerleşme merkezi haline gelmesine yol açtı. Yerleşmenin buraya doğru hızla kayması üzerine yeni kurulan şehrin imarı için çalışmalara başlandı. Vali İzzet Paşa zamanında mezraanın adı dönemin padişahı Abdülazîz'e nisbetle Ma'mûretülazîz'e çevrildi. Ayrıca yalnız yeni kurulan şehrin değil teşkil edilen sancağın adı da bu şekilde anıldı (10 Ramazan 1283/16 Ocak 1867 tarihli arz: BA, İrâde-Meclis-i Vâlâ, nr. 38901). Buna paralel olarak 1283-1284 (1866-1868) tarihli Harput (Ma'mûretülazîz) *Şer'iyye Sicili*'nin ilk on dokuzuncu sayfasına kadar şehrin adı Harput olarak geçmekte iken bundan sonra Ma'mûretülazîz olarak kaydedilmiştir (*Şer'iyye Sicilleri*, Harput, nr. 381).

Elazığ özellikle XIX. yüzyılın sonlarında önemli karışıklıklara sahne oldu. Eylül-Ekim 1895'te, yörede bulunan Ermeniler Batılı devletlerin, kiliseler, okullar ve komitelerin teşvik ve desteğiyle bağımsız bir devlet kurmak için büyük bir isyan çıkardılar. Bu ayaklanmalar, asker ve aşiretlerin zamanında aldığı tedbirler sayesinde fazla büyümeden önlendi. Bundan sonra I. Dünya Savaşı yıllarına